

SYMFONI

A photograph of the interior of a grand theater, likely the Royal Opera House in Stockholm. The view is from the audience, looking towards the stage. The stage is covered by large, heavy red curtains. The theater's architecture is highly ornate, with gold-colored decorations, intricate carvings, and a large, arched ceiling. The lighting is warm and focused on the stage area.

Sveriges Yrkesmusikerförbunds tidskrift
No 3 ■ september/oktober 2009

Särtryck av artikel om ny korsal
på Kungliga operan i Stockholm

Facket på Operan

Arbetsmiljöseger efter 11 år

Frågan är om inte Kungliga Operans kör är landets lyckligaste kör just nu. Lagom till höststarten kunde den nya korsalen äntligen invigas. Tretton år av envetet fackligt arbete har det tagit. Över 40 miljoner kronor har det kostat. Men så har resultatet också blivit något alldeles unikt. Ett under av rymd och akustikteknik. Kören är lyrisk och en av initiativtagarna nästan grät av lycka när han äntligen fick provsjunga i salen för första gången.

Initiativet till att väcka frågan om en ny korsal togs 1998 av två tunga basröster och tillika ledamöter i Operakörens fackklubb, Symf avdelning 5, Mikael Magnell som då var klubbordförande och Anders Nyström hade börjat leta med ljus och lykta i Operahuset efter ett lämpligt utrymme för en ny korsal.

I en säck

Den befintliga korsalen var inte lämplig. Den hade varit körens repetitionslokal sedan huset byggdes 1898.

– Man brukar tala om säckig akustik, säger Mikael Magnell, vi satt i en säck. För det fanns ingen akustik där inne. Det var stumt och starkt konstigt nog. Vi uppmanades att inte sjunga för full hals men det går inte att repetera och bara markera hela tiden för att spara öronen.

– När jag började 1994 var vi 75 stycken i kören. Då satt vi 75 i det rummet. Ventilationen var något bättre på den tiden. Man fick luft där inne. Men efter det att ventilationssystemet byggts om i slutet av 1990-talet blev det helt olidligt. Vi kunde aldrig jobba längre än en halvtimme sen var man tvungen att ha paus. För att få in nytt syre i rummet. Då var vi ändå bara 60 personer i kören men 60 personer som sitter och sjunger förbrukar mycket syre. Eftersom

vi inte längre kunde arbeta i korsalen – längre än en halvtimme i stöten, så blev det ju ohållbart.

Sex års tjt

Anders Nyström och Mikael Magnell hittade den lokal där snickeriet låg, processen startade, det gick trögt och snickarna var inte glada. Mikael påstår själv att hans viktigaste insats var att tjata. Under sex års tid pågick tjtatet. Man hade bestämt sig för att inte avsluta ett enda möte utan att ha upprepade mantrat; "för övrigt behöver vi en ny korsal".

När Mikael Magnell avgick som ordförande 2001 var det andra som tog vid. Inte minst skyddsombudet Janne Strömberg.

– Janne är ju den som har varit involverad från början till slut, säger Mikael. Han har varit med hela tiden som skyddsombud i alla år och har verkligen slitit som ett djur!

En unik korsal

Den nya korsalen är unik. Enligt Mikael Magnell intar Stockholm en särplats i Europa när han jämför med alla korsalar han känner till. Dels tack vare sin rymd. Den är stor. Och den är unik vad gäller akustik.

– Ta English National Opera i London till exempel. Där sitter kören uppe på tredje radens bar, med heltäckningsmattor och på barstolar. Där har de sin korsal. Där skjuter dom in ett litet piano när de ska repetera på dagarna. Så jämfört med det var ju till och med vår gamla korsal fantastisk.

– Det är fascinerande – även i de nya husen tycks man glömma bort korsalen; Helsingfors, Köpenhamn, det blir inte riktigt bra helt enkelt. Oslo har jag inte varit i än....

Göteborg har en ganska dålig korsal också. Och i Tyskland, där har vi varit i ganska många korsalar – de är vidriga! Så vi är verkligen lyckligt lottade idag. Vi är otroligt glada och tacksamma! En stor, stor, stor eloge till vår arbetsgivare som faktiskt också har tryckt på, säger den stolte initiativtagaren Mikael Magnell.

När skyddsombudet Janne Strömberg redogör för alla turer som föregick beslutet om att en ny korsal skulle byggas, kan man inte låta bli att förundras över denne mans otroliga uthållighet.

Det handlar om akustikproblem och om ventilationsproblem.

Det var utredningar och skrivelser och försök till åtgärder i en aldrig sinande ström.

Den gamla salen var inte bra med en allt för liten rumsvolym med sina cirka 400 kubikmeter jämfört med den nya som är 1200 kubik. Många av körmedlemmarna fick ljudöverkänslighetsproblem och tinnitus och så småningom på 1990-talet kom det att bli många arbetsskadeanmälningar efter hörselkontroller. Under tiden ökade även kunskapen ute i samhället alltmer om den här sortens problem.

Gamla salen blev allt sämre

Janne Strömberg började i kören 1985.

De var då 74 personer som repeterade i den gamla korsalen, kanske var det den arbetsmiljön då som fick honom att ställa upp som skyddsombud 1998.

Det har gjorts många saker med den gamla salen, konstaterar han, men alla ombyggnationer har snarare lett till försämringar än tvärtom.

– Det har varit rent otroligt när vi har suttit där och till och med klämt in flera stolar för extrakör vid ett antal tillfällen. För varje varje ombyggnad har salen blivit mindre och mindre. Till sist var det inte någon klang kvar heller för all ljuddämpning vi var tvungna att ha, för att skona vår hörsel.

– Klimatutredningen 2004 kom ju fram till att man skulle behöva ösa på med så mycket ventilation i den gamla salen för att

Vart flyttade snickeriet?

Hur blev det för snickarna då som fick flytta på sig är det kanske någon som undrar. Jo det finns ett snickeri i källarplanet för mindre reparationer av kulisser och dekor och sådant som behöver justeras. Där är en stor hiss för att transportera upp sakerna. Den stora dekorverkstan finns i Operans lokaler ute i Gäddviken.

Snart finns hela vårt sortiment
på webben

Fiolaffären
I STOCKHOLM AB

Välkommen till vår nya
webbshop
www.fiolaffaren.se

Tobakspinnargatan 4, 117 36 Stockholm
08-668 13 15, mån-fre 12-18 & lör 11-14

få tillräcklig luftväxling att det skulle ha blivit konstant tvärdrag. Nackspärr hade det väl också blivit och noter som flugit sin kos. Janne Strömberg berättar om det systematiska arbetsmiljöarbetet och alla uppgifter som fanns för ett skyddsombud i Kungliga Operans kör. Det är bara att ta sig en titt på listan här nedan på vad som hände i stora drag under de här åren för att förstå att han hade fullt upp.

–Vissa perioder, när det var många olika arbetsgrupper och möten kunde man sitta på något möte till sent för att sedan gå direkt till föreställning.

Inte ensam

Visst var det tröttande minns han men betonar samtidigt att han inte var ensam. Körens båda kormästare var också med i de olika arbetsgrupperna.

Samarbetet med körproducenten Lisa Linder, med ansvar för arbetsmiljön, var mycket positivt. Hon kom att fungera som stöd och bollplank för honom som skyddsombud och tillsammans förde de dialog med representanter för Statens Fastighetsverk.

– Det var ju skrämmande att inse att vi korister blev sjuka av vårt arbete men vi har alltid varit glada åt att vi har en fungerande företagshälsovård på Operan. Det finns sjuksköterska att prata med och hon har ju haft sakkunskap inte minst när det gäller hörselundersökningar.

Under hela tiden har också Operans ljudavdelning engagerat sig livligt i det här projektet. Samarbetet med dem har också varit fantastiskt bra.

Den gamla korsalens trängsel är nu ett minne blott.

Foto: Barbro G. Lindqvist

En lång rad styrelseledamöter och olika klubbordförande har passerat under åren som gått och alla har de bidragit med olika insatser under processen. Så gott som samtliga (56) av körens (för närvarande 59) medlemmar är också organiserade i Symf, så det är en stark klubb. Jan Strömberg är styrelseledamot och har fortsatt som skyddsombud i alla år. Pengarna räckte inte till ett studiorum. Kostnaderna vet ju inte jag men grovt gissat 43 miljoner för all projektering och alla förslag. Då har vi ju fått en del biutrymmen som vi hoppas ska bli så bra som möjligt. Vi har kämpat i många år för att få ett pausrum, det får vi ju fortsätta med, vi har något som

heter kortsiktiga arbetsmiljömål också säger Janne Strömberg med ett skratt. Nu får vi i alla fall ett pentry och ett litet pausrum vid sidan av den nya salen.

Framtiden

– Visst är det motigt att jobba med förtroendemannauppdrag, tillstår han, och ibland är jag orolig för framtiden när det är svårt att locka nya till fackliga uppdrag för att få återväxt.

– Den nya korsalen är ett så otroligt påtagligt och roligt exempel på att fackligt arbete kan ge resultat. Sådana segrar visar att det är värt att lägga ned möda och att man aldrig får ge sig!

Bebs Reybekiell

Många turer blev det

1996. Körens fackklubb börjar droppa på stenen. Alla möten avslutas med ett; *för övrigt anser vi att det behövs en ny korsal!*

2002. Konsult från Arbetslivsinstitutet mätte ljudnivåerna och då, innan akustikdämpningsplattor installerades fanns mätresultat som visade toppar på 115–120 decibel. Även efter dämpning, som man kämpade mycket för att få igenom, uppmättes toppar på 109 decibel. Det var fortfarande för högt.

2003. Skyddsombudet skriver brev till arbetsgivaren med synpunkter från kören. Så här kommenteras luftmiljön; *förbättring av ventilationen nödvändig då man upplever trötthet och koncentrationssvårigheter i synnerhet då vi repeterar med hela kören. Vid de tillfällen då ventilationen är ur funktion bör man avbryta repetitionen eller byta till annan lokal. Koncentrationssvårigheterna som upplevs*

på grund av den undermåliga luftcirkulationen kan i förlängningen drabba kvaliteten på det som utförs på scenen.

ljudmiljön och akustiken beskrivs så här (sedan dämpningsplattorna installerats); en majoritet av kören upplever nu en skonsamare ljudmiljö men en lika stor andel oroar sig för den vokala hälsan ... akustiken är svårarbetad med en konstig ljudbild som påverkar ensemblens prestanda negativt. Hela redogörelsen avslutas:

Projektering av en ny korsal bör omgående införlivas i handlingsplanen angående Operahusets arbetsmiljö.

Brevet lästes upp i arbetsmiljökommittén och från det ögonblicket kände Jan Strömberg att arbetsgivaren börjat lyssna på allvar.

2003–2004 Arbetsgrupp med olika personalrepresentanter skulle se över och komma med förslag om förbättringar av ventilationen i hela huset.

2004. Statens Fastighetsverks konsulter genomför stor klimatutredning i hela huset. Kungliga Operan hyr Operahuset av Statens Fastighetsverk. Mätningarna i korsalen visades förhöjda koldioxidhalter som steg markant när den användes. Kören tvingades ta täta vädringspauser. När klimatutredningen var klar 2004 blev det tyst.

Nu skriver skyddsombudet ett nytt brev till arbetsmiljökommittén. Den här skrivelsen är betydligt skarpare och man hotar att koppla in berörda myndigheter om inte missförhållandena i korsalen åtgärdas.

2006. Den gamla korsalen blir utdömd av Operan.

2009. Efter en period med projektering och byggnation kan den nya korsalen tas i bruk.

När drömmen blev verklighet

Om Operapubliken i Stockholm tycker att kören låter bättre än någonsin förr kan tidningen *Symfoni* avslöja varför. Ytterst kanske det är facketes förtjänst. För inne i det mer än 110 år gamla Operahuset har byggts en korsal som slår det mesta. I många långa år har Kungliga Operans kör drömt om en funktionell repetitionslokal. Nu har drömmen blivit sann.

Att skapa en ny korsal i Operahuset i Stockholm var speciellt och roligt på flera sätt säger Alf Berntson VD på Artifon, den akustikkonsultfirma som fick uppdraget när fastighetsägaren, det vill säga Statens Fastighetsverk gick ut med anbudsfrågan. Ett drömjobb för oss eftersom akustiken var själva utgångspunkten. Salen skulle utformas för att passa Kungliga Operans kör som inte är någon vanlig kör precis. Snarare ett antal solister som sjunger kör tillsammans och de sjunger starkt!

Behovsutredning

Projekteringen hade föregåtts av en noggrann behovsutredning, beställd av Operan för att komma fram till vilka krav de skulle ställa på en ny korsal. Artifon hade kopplats in för att göra test i olika lokaler med kören. Dels i gamla korsalen, dels i orkesterrepetitionssalen i Rotundan, och även i studio 2 på radiohuset. Kören sjöng ett antal stycken och fick svara på frågor om hur akustiken fungerade, om de hörde sig själva, om de hörde andra, samklang, bärighet och så vidare, för att komma fram

till vad det var de behövde och ville ha.

De sjungande akustikexperterna

Det var inte en slump att just Artifon blev ombudda att göra behovsutredningen. Alf Berntsons kollega Johan de Sousa Mestre är sångare och har sjungit opera, även som solist. Alf Berntson själv har sjungit mycket i kör och båda har varit med som extra korister på Göteborgsoperan. Företaget arbetar med hus för musik och tal under mottot "när ljud blir konst" och har bland annat haft ett stort uppdrag i Oslos nya operahus.

På frågan om vad det är som har varit allra roligast svarar Alf Berntson tveklöst kören, de är ju lyriska! Det är väl just det som är belöningen i slutändan. De verkar så väldigt nöjda med salen, att den känns skön och bra att sitta i, att det är bra ljus, att det är träpanel som känns lite musikalisk i sig. Det är många såna detaljer som spelar in och inte bara hur det låter.

Denna nya korsal är en skönhet med många speciella finesser. Alf Berntson, stolt som en

nybliven barnafader får berätta om några av dem:

- Det är viktigt att få bra balans mellan att höra sig själv och höra andra. Hör man bara andra och för lite av sig själv vet man inte riktigt vad man gör och kan forcera sin röst. Hör man för lite av de andra blir det dålig samklang och precision.

Det här beror mycket på hur man sitter i förhållande till varandra. Vilket avstånd det är mellan sångarna. Det måste vara lagom avstånd både framför och åt sidan. Ofta sitter man för tätt. Sångarna sitter på gradänger för att kunna sjunga över och inte rakt in i örat på den som sitter framför.

- Det finns också en speciell halvkon i salens mitt, en reflektor framför kören. Sångarna sitter i en halvcirkel och konen reflekterar från de som sitter framför till de som sitter bakom. Dessutom finns en hängande reflektor under den konformade, detta är specialgjort för den här salen och just för kör.

- Det finns ett modulsystem med lätt utbytbara träpaneler på väggarna. Panelerna finns i olika standardformat och är perforerade eller släta för att ge olika absorption. Standardformaten gör det enkelt att byta skivor om man skulle vilja justera akustiken i framtiden.

- Rullgardiner av en speciell ljudabsorberande textil sitter runt om i hela salen. De är motorstyrda och kan styras från en liten kontrollpanel med fem olika lägen som passar för olika ensemblestorlek. Det finns plats för 80 sångare, om de sjunger starka partier behöver man dämpa klangen, då kan man hissa ned gardinerna för att få en ganska torr akustik. Det finns också flera mellanlägen. En mindre ensemble kanske vill ha lite mer klang. Ett läge påminner lite mer om hur det är på scenen där man har "byxor" och intäckningar som är absorberande på sidorna.

De här bilderna från Kungliga Operans uppsättning av *Orphée* med kören i aktion kan tjäna som illustration till hela det långa förloppet... från den gamla korsalen i underjordiska Hades till lyckan i de himmelska Elyseiska fälten.

Foto: Mats Bäcker.

Rymd, ljus, akustik – den nya korsalen har allt en professionell operakör i världsklass kan önska sig. I taket syns den konformade reflektorn och en reflektor i plexiglas, utformade för att få bra medhörning. Foto: Alf Berntson.

- En annan sak var taluppfattbarheten, att man ska kunna höra vad kormästarna säger, även om de vänder sig lite snett vid sidan av kören.
- Det är också viktigt att det inte låter för mycket när man flyttar stolar och liknande. Golvet på gradängerna är väldigt stabilt uppbyggt för att inte låta "klonkigt". Skrapar man en stol låter det nästan ingenting.
- Ljuset är förstås väldigt viktigt och här är det specialbyggt armatur. Det fick inte

uppstå störande biljud. Vi testade under byggtiden med några som stod och sjöng det starkaste de kunde. Då upptäckte vi att det var en viss klang i den där konstruktionen med plåtar och fick limma dit dämpmatta på plåtarna så att belysningen nu är helt tyst.

- Det är alltid svårt med ombyggnad i sådana här gamla hus, det är ju K-märkt. Ventilationen är ett kapitel för sig. För att få den tyst måste det vara stora kanaler och låga hastigheter på luften. Fläktarna

placerades på stålbalkar som göts in i en tjock tegelvägg för att inte få det gamla träbjälklaget att vibrera.

- För att åstadkomma ljudisolering mot trafiken finns tilläggsfönster innanför de gamla fönstren. Ingenting får ändras exteriört. Det blev en smidig och vällungerande lösning..
- Vi har gjort beräkningar i speciella program, man gör en 3D-modell av rummet och kan på så vis räkna ut och till och med lyssna på hur det låter innan det har byggts. Det kallas auralisering i stället för visualisering som arkitekterna gör.

Från vänster: Alf Berntson ansvarig akustiker, Johan de Sousa Mestre, akustiker, Christina Hörnell och Folke Alin, Operakörens båda kormästare.

Det har varit en lång och utdragen process för alla inblandade. Alf Berntson som har rest till Stockholm och Gustaf Adolfs Torg otaliga gånger under de senaste två åren kan nu återvända hem till Göteborg där nya spännade uppdrag väntar. Det har varit väldigt mycket känslor involverade i den här processen, konstaterar han. För kören har det nog varit ett lyft med någon som kommit utifrån och verkligen lyssnat på dem. De har varit delaktiga i utformningen som bygger på deras enkätsvar där allas röster var lika mycket värda.

Bebs Reybekiel